

Zvonimir Despot: CRNA LEGIJA ZAVLADALA PODRAVINOM

Podravska republika nije dugo trajala -tek tri mjeseca. Ustaški si režim nije mogao dopustiti da tako važno uporište kao što je Koprivnica bude u partizanskim rukama. Zato su ustaše ubrzanom tempom skupljali ljude i postrojbe, koje bi bile dovoljno jake da potjeraju partizane i tako vrate izgubljeno područje.

U Križevcima se 6. veljače 1944. pojavila ustaška postrojba zvana Crna legija, koja je imala oko 100 ustaša. Crna je legija pučki naziv za Sarajevsku ustašku pukovnicu, te I. i V. ustaški stajaći djelatni zdrug. Koliko je poznato, ta jedinica osnovana je 15. rujna 1941. u Sarajevu, a ime je dobila po crnim odorama. Osnovali su je ustaše povratnici satnik Jure Francetić i poručnik Rafael Boban, a kaonjezinostivač spominje se i Bećir Lokmić. To je bila uglavnom interventna postrojba koja je operirala u istočnoj Bosni i u sjeverozapadnoj Hercegovini. Godine 1942. ustrojen je V. ustaški stajaći djelatni zdrug pod Bobanovim zapovjedništvom, "Bobanova" Crna legija, koja je bila sastavljena od novopridošlih ustaških bojni i dijelova I. ustaškog zdruka na području Bugojna, Kupresa, Tomislav Grada, Livna i Imotskog. Njezine su pripadnike najčešće zvali "bobanovci". Potkraj siječnja 1944. postrojba je premještena u sjeverozapadnu Hrvatsku, gdje u njezin sastav ulazi i ustaška bojna iz Bjelovara.

Pothvat oko zauzimanja Koprivnice nazvan je Pothvatom Dubrovnik 2, za koji su, osim već spomenute Crne legije, bile određene sljedeće postrojbe: Prva i Treća bojna te UV Prve pukovnije PTS-a, Oklopni i Brzi sklop PTS-a, kao i vod gorskih topova. Svim tim postrojbama zapovijedao je ustaški pukovnik Ante Moškov...

Napad na samu Koprivnicu počeo je 8. veljače, kada su ustaše počeli nadirati iz nekoliko smjerova: iz Novoga Marofa preko Kalnika, iz Varaždina, Križevaca i iz Varaždinskih Toplica. Unatoč žestoku otporu partizanskih snaga, ustaške su postrojbe nadirale prema gradu, polako zauzimajući mjesto po mjesto koje je do tada bilo u partizanskim rukama. U Koprivnicu su ustaške postrojbe ušle već 9. veljače, a sljedećeg jutra već su potpuno nadzirale grad. Prema izvješću Petoga ustaškog stajaćeg zdruka, Koprivnica je zauzeta 9. veljače u 22,00 sata. Od Križevaca do Koprivnice poginulo je 167, ranjeno devet i zarobljeno 16 partizana. Ustaše su zaplijenile 72 puške, jednu strojopušku, jednu strojnicu i više od 10 000 puščanog strjeljiva. Na njihovoj su strani bila dva mrtva, 16 ranjenih i dva nestala...

Očito je da je ustaški protuudar bio brz i silovit te da je u partizanskim redovima izazvao neviđenu pomutnju i rasulo. Većina se partizana tada povukla u kalničko gorje, a ustaše i Nijemci nastojali su uspostaviti cestovni i željeznički promet koji je dulje vrijeme bio u prekidu.

Većanjemačka ofenziva na području Kalnika, predvođena 157. njemačkom divizijom, u trokutu Koprivnica-Križevci-Ludbreg, zbila se u prvoj polovici ožujka, nakon što su nanovo osvojena bivša obrambeno učvršćena partizanska uporišta. Cilj je akcije bilo opkoljavanje i uništavanje snaga 32. partizanske divizije. Prema partizanskim podacima, u tim, polumjesečnim borbama poginulo je 235 Nijemaca i ustaša te 14 partizana.

Ima i jedna zanimljivost iz tih borbi za Koprivnicu. U samom gradu jedan metak zamalo je promašio Bobana te mu je prostrijelio kapu. Boban tu kapu nije bacio, nego ju je i dalje nosio, samo dodavši: "Ah, ništa zato, kupit će mi poglavnik novu kapu!" Koprivnicom se je širila i nova pjesma: "Koprivnico, prosulo te cvijeće, po tebi se Ranko Boban šeće!"

Poglavnik Pavelić primio je 21. veljačevođe akcije osvajanja Koprivnice, pukovnika Moškova i

dopukovnika Bobana. Izvijestili su ga da je već uspostavljena sva vlast, da su škole otvorene, da u gradu i okolici vladaju posve normalne prilike te da se osjećai veći priljev ljudi u ustaške redove nakon ovoga partizanskog poraza.

U Koprivnici je početkom ožujka boravio Božidar Kavran, zamjenik ministra postrojnika i upravni zapovjednik ustaša, u pratnji odjelnog upravitelja u Glavnom ustaškom stanu Mirka Eterovičai stožernika u njemu Davora Mance. Za tu je prigodu u kinu "Velebit" održan zbor građana. Gradonačelnikom je imenovan bivši donaćelnik S. Šćerbak, donaćelnikom Oto Seiwerth, a kotarskim predstojnikom Viktor Böhme (u lipnju ga je zamijenio Nikola Špalj). Ustaški je logornik postao Ignac Dolenc, a tabornik Josip Vlašić. No, svu je vlast, zapravo, u svojim rukama od sada imao Rafael Boban...

Ponovnim zauzimanjem Koprivnice i njezine šire okolice, Boban je svim sredstvima nastojao primiriti situaciju na terenu. Njegovo vladanje u Koprivnici bilo je najpoznatije po mnogobrojnim oglasima koji su izvješćivali pučanstvo o partizanskim nedjelima i ustaškim odmazdama. Ubrzo je zatvor, osnovan u zgradi bivše Kotarske oblasti (današnji Dom zdravlja), bio napunjen, a njegovim je nadzornikom postao Jozo Brstilo. Boban je 10. veljače odmah dao strijeljati deset osoba, a zatim je grad oblijepio plakatima u kojima je zaprijetio da će biti strijeljano deset do stotinu osoba ako se što dogodi bilo kojemu "pripadniku Crne legije ili čestitom građaninu NDH". Stratišta su bila većinom grabe oko gradske ciglane, prostor iza pravoslavnoga groblja, Gospinje, Toplakova oranica iza Gradskog groblja i "Danica".

Ovo su sadržaji do danas sačuvanih takvih oglasa:

- 21. veljače strijeljano je na livadi Steve Petrovića kod ciglane deset partizana uhvaćenih u borbi, zbog umorstva tabornika iz Koprivničkih Bregi Ivana Svržnjaka dan ranije;
 - 16. ožujka strijeljano je deset partizana uhvaćenih u borbi, zbog atentata i ranjavanja ustaškog natporučnika Josipa Škeva 29. veljače u ulici Dubovec;
 - 16. ožujka strijeljano je još deset partizana, kao odmazda zbog atentata i ranjavanja ustaše M. Nemeca 5. ožujka u Svilarskoj ulici;
 - 26. lipnja obješen je na središnjem gradskom trgu Dragutin Lukić, poštanski činovnik iz Koprivnice, zbog suradnje s partizanima;
 - 30. lipnja strijeljano je 26 partizanskih simpatizera (dvojica su pobjegla), zbog napada na četvoricu ustaša 28. lipnja kod Subotice, od kojih su dvojica ubijena; prema poslijeratnim podacima, strijeljano je 28 osoba;
 - 25. srpnja strijeljano je u Đurđevcu deset partizana i njihovih simpatizera, jer je 23. srpnja bombom u svojoj kući ubijen općinski vijećnik iz Đurđevca Đuro Horvat.
- Ustaški zatvor u Koprivnici bio je, povratkom ustaša u grad, prepun civila... Pri Petom ustaškom zdrgu u Koprivnici osnovan je i Ratni sud, čiji su članovi bili ustaški bojnik i predsjednik suda Josip Frljanić, ustaški satnik Vjekoslav Vrus i ustaški poručnik Marijan Hrkač. Sud je u Koprivnici ostao do 15. veljače 1945. godine, kada je premješten u Bjelovar. Odlaskom partizana iz Koprivnice pri Ratnom sudu počela su ispitivanja kako bi se utvrdile okolnosti pada grada u neprijateljske ruke.

Krvavo izgubljena partizanska bitka za grad Koprivnicu

Jedna od najžešćih bitki Drugoga svjetskog rata u Hrvatskoj nedvojbeno je bila borba za Koprivnicu polovicom listopada 1944. godine. Partizani su do tada već 11. listopada ušli u Virje i Hlebine, a u Đurđevac, Molve i Novigrad Podravski 12. listopada. Time su osvojili područje od Osijeka do Koprivnice. Padom Koprivnice partizanima bi bilo olakšano i napredovanje prema Bjelovaru, Križevcima te bi time bio otvoren i put prema Zagrebu...

Partizani su raspolagali informacijom da se u Koprivnici nalaze Prva, 20. i 37. ustaška bojna te jedna bojna PTS-a, pojačane topništvom i motorizacijom. Sve te postrojbe bile su pod

zapovjedništvom pukovnika Bobana. Ravničarski položaj te raspored glavnih ulica i zgrada u samom gradu pružali su ustaškim postrojbama mogućnost dobrog organiziranja kružne obrane i izgradnju sustava otpornih točaka na pravcima ulaza u grad iz smjera Križevaca, Ludbrega, Novigrada Podravskog i Peteranca. Glavni strateg obrane grada ustaški satnik August Pogačnik dao je na tim pravcima izgraditi bunkere i postaviti žicu, a na zapadnoj strani, kod podvožnjaka u smjeru Ludbrega i kod Uljare, provedena je električna struja. Osim ovog, unutarnjeg dijela obrane, ustaške su snage imale i vanjski obrambeni pojas. Na zapadu je iskorišten nasip željezničke pruge Koprivnica-Križevci, a na južnoj strani potok Koprivnica. Svagdje uz cestu, prugu i potok bili su bunkereri. Obrambene su točke bile još na groblju na zapadnoj strani i na prostoru obiju ciglana na jugu.

Neposredne pripreme za obranu grada započele su velikim ustaškim vojnim vježbama polovicom rujna, a potkraj istoga mjeseca već su postavljena minska polja oko grada. Zbog toga je bilo zabranjeno približavanje obrambenim položajima na daljinu manju od dvadeset metara od bodljikavih žica, kao i hodanje stazama i puteljcima koji vode u grad. Na sajmištu je 6. listopada bilo postavljeno deset novih topova, a gradom su tutnjali tenkovi...

Nešto nakon 23 sata na Koprivnicu je otvorena teška topnička i bacačka vatra. Tisuće granata počele su padati na grad. Spremno ustaško topništvo i bacači prihvatili su borbu te je počela obostrana grmljavina. Napad su započele i partizanske brigade Braća Radić i Matija Gubec, prva s južne strane uz prugu i cestu Koprivnica-Križevci, a druga sa zapadne strane uz prugu i cestu Koprivnica-Ludbreg. Partizanski su topovi gađali ustaško topništvo koje je do tada bilo na sajmištu, ali je prije samoga napada premješteno, te je zapravo gađano prazno sajmište. Navodno su partizanske topničke granate bile napunjene grahom i ciglama.

Iako su prije samoga napada izviđali teren, partizani su bili već na početku zatečeni otporom i načinjenom obranom. Prigodom prvog napada dočekani su jakom paljbom iz automatskog oružja i minobacača. Utvrde, bunkereri, nagazne mine, žica i napose električna struja kroz žičane prepreke bili su veliko iznenađenje, kao i tenkovi na koje su naišli. Partizanske su snage bile bez tenkova jer ih nisu mogli pokrenuti ili zato što je nedostajalo goriva ili nije bilo rezervnih dijelova za popravak. Mitnice (mitraljeska gnijezda u rovovima) imale su telefone kojima su branioци javljali u zapovjedništvo stanje kod svake pojedine. Nalazile su se pri ulazu u Miklinovec, kod mosta na Bjelovarskoj cesti, kod stare klaonice, na mjestu stare rampe na Križevačkoj cesti, kod pješačkog podvožnjaka te kod pružnog prijelaza za Koprivnički Ivanec. Iz zapovjedništva je postrojbi minobacača kod pravoslavne crkve javljano koja je mitnica najugroženija. Oni su tada ispucavali po 10-15 mina, pa su se i partizanski napadi potom stišavali...

Te noći najveći partizanski pritisak bio je kod koprivničke bolnice. I u samom gradu bilo je nekoliko slučajeva da se s krovova kuća pucalo po gradu, primjerice s tornja franjevačkog samostana. Ustaški satnik Bogdan Kuderna vodio je grupu dobro uvježbanih ustaša koji su imali zadaću likvidirati partizanska snajperska gnijezda u gradu iz kojih su gađani ustaški položaji...

U 11,30 sati partizanska Sedma divizija dobila je zapovijed za ponovni napad: jedan dio od Miklinovca prema središtu grada, a drugi dio od željezničke pruge Koprivnica-Gyékenyes i uz cestu Koprivnica-Peteranec. Napad je bio vrlo snažan i usklađen, a trajao je oko dva sata. Ustaše su bili potjerani iz prvih redova, ali partizani dalje nisu mogli, jer ih je dočekala snažna uništavajuća vatra minobacača i automatskog oružja. Štab Desetog korpusa zapovijedao je nastavak napada. No, oko 15 sati šest ustaških zrakoplova mitraljiralo je položaje Sedme i 32. divizije, a u isto je vrijeme započeo veliki protunapad ustaša prema Herešinu. Partizani su opet pretrpjeli velike gubitke, mnoge je uhvatila panika, pa su se morali povući.

Noć od subote na nedjelju 14./15. listopada bila je oblačna. Partizani su htjeli tu okolnost iskoristiti uvodeći u borbu nove, svježije snage i organizirajući juriš za jurišem. Sada im je cilj bio likvidirati ustaše na dobro utvrđenom groblju koje je postalo jedna od ključnih točaka ustaške

obrane. Brigada Matija Gubec nije pošla u napad zbog pretpljenih gubitaka, nego je pružala potporu u zaleđu. Unatoč teškoj i krvavoj borbi napad opet nije uspio, jer divizijski topovi nisu bili dovoljni da unište ustaške bunkere. I pokušaj zauzeća Ciglane je propao.

Tijekom noći iz borbe je izvučena Sedma divizija te je u ponoć u pravcu Miklinovca uvedena Osječka brigada. Njezini početni napadi bili su pak bez uspjeha zbog nepoznavanja situacije i nedovoljne odlučnosti. Na ludbreškoj, peteranečkoj i novigradskoj mitnici ustaše su puštali da manje skupine partizana uđu u klopku, a zatim su ih ustaške postrojbe iz pričuve bacale natrag. Bila je to strašna noć. Stotine partizana ostalo je na žici sa strojnicama. Ustaše su tukli nisko i vatra je bila vrlo učinkovita. Kad su partizani vidjeli da se ne mogu probiti, natjerali su stado krava i volova da preko polja idu na žicu na novigradskoj mitnici.

Drugi napad tijekom noći, usklađen s napadom dijela brigade Braća Radić, dao je nešto bolje rezultate. Njihove su postrojbe prodrle i u pojedine kuće, ali su ustaše svojim reflektorima osvijetljivale teren i uspješnim protunapadima odbacivale partizane, zadajući im ponovno velike gubitke. Ustaški su položaji gađani topničkom i minobacačkom vatrom za ponovni juriš. Pješaštvo i topništvo, međutim, uopće nisu bili usklađeni te je i taj napad potpuno propao i tom prigodom partizani su imali prvi put znatno veće gubitke. Čim su se partizani počeli povlačiti, ustaše su silovito pojačali obranu i pritisak, gađali su topništvom i minobacačima partizanske položaje te su ovi bili potpuno odbačeni...

Dio brigade Braća Radić, uz potporu minobacača, zauzeo je 15. listopada oko devet sati Ciglanu, čime je stvorena i mogućnost daljnjeg napredovanja prema gradu. Ustaše su odbačene do potoka Koprivnica, ali su se uz pojačanu obranu i na tom mjestu zaustavili. Partizani su pojačali svoje redove, počeli uništavati bunkere, prešli potok i zauzeli prve kuće u gradu. Ustaše su, međutim, jakim protunapadom ponovno odbacili partizane na početne položaje...

Unoći 15./16. listopada 1944. napad je trebao početi pola sata nakon ponoći, topništvo je pripremlilo teren, ali pješaštvo nije niti krenulo zbog potpune neusklađenosti. Zbog svih tih neuspjeha i golemih gubitaka štab Desetog korpusa zapovijedio je definitivno povlačenje. Sve su partizanke postrojbe 16. listopada u pet sati prekinule napade na Koprivnicu i povukle se u pozadinu, u obližnja sela i šume. Istoga dana ustaški su zrakoplovi bombardirali partizane i u koprivničkoj okolini, ne dajući im vremena za predah i otežavajući im uzmicanje...

TEAM KOMARNICA & POVIJESNO DRUŠTVO KOPRIVNICA, web objava: 15.05.2007.